

DÍSZDOKTOROK

HANS SCHWARZ

A munka értelmezése

ABSTRACT

In his lecture Hans Schwarz argues that human beings have always been considered a homo faber. Work was not the result of the Fall, but the will of God.

He goes on by pointing out the fundamentally different approaches to work adopted by Hellenistic and Christian traditions. In contrast to Hellenistic ideas, work within the Christian tradition was considered the normal lot of every person not reserved for the slaves.

In the next part of his lecture, he gives a brief account of Work and Vocation within the Christian tradition. As he points out, in the 13th century medieval Europe work with one's hand was seen as penitence and based upon that view developed a stratification of work. The Reformation, however, brought about a more positive evaluation of work, specifically manual work.

He addresses the question of vocational mobility and then closes his lecture by again referring to Luther and his warning to parents and educators, as such it is our duty to keep in mind the well-being of the whole community in influencing a child regarding vocation. We are to constantly remind them and ourselves that humans are called to serve one another just as Christ served us.

Villaca-Czeglédi Johanna

1. A bibliai beszámoló

Emberi lényként a munka természetes. Pál így nyilatkozik: „Aki nem akar dolgozni, ne is egyék” (2Tessz 3,10). Valóban, az emberlény mindig is *homo faber*ként, alkotó emberként határozható meg.

A legelső pillanattól kezdve az embert arra kérte Isten, hogy ápolja és gondozza az Édenkertet (1Móz 2,15). A Genézis 1-ben azt olvashatjuk, hogy „Akkor ezt mondta Isten: Alkossunk embert a képmásunkra, hozzánk hasonlóvá: uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon, az egész földön és mindenben, ami a földön csúszik-mászik” (1Móz 1,26). A teremtés maga munkát feltételez. A munka tehát nem a bűneset következménye, hanem az isteni teremtetség velejárója. A bukás utáni átok nem az volt, hogy az embernek el kellett kezdeni dolgozni, hanem az, hogy a munka keménnyé és gyakran eredménytelenné vált. Az ember dolgozik reggeltől estig, de nem terem a föld mást, mint tövist, ezért arcának verejtékével kell ennie kenyérét.

Az ember Isten partnere, ha úgy tetszik, Isten földi adminisztrátora. A siker lehetősége az emberi munkában nem más, mint Isten áldása, amint az 1Móz 8,22-ből következik: „Amíg csak föld lesz, nem szűnik meg a vetés és az aratás, a hideg és a meleg, a nyár és a tél, a nappal és az éjszaka.”

Az állatokkal ellentétben az embereknek küldetésük, felelősségük van Isten parancsa által, hogy legyenek termékenyek és aktívak. Habár a szombat a pihenés

napja, ez mégsem semmittevés, hanem lehetőség arra, hogy az emberek elmélkedjenek Istenhez tartozásukon. A szombat egyrészt az örök szombatra emlékeztette a zsidókat, amikor is minden munka meg fog szünni, és arra, hogy minden emberi erőfeszítés vége Isten.

A hellenista nézettel ellentétben a munka minden embernek osztályrésze és nem csupán a rabszolgák kötelezettsége. Amint azt a Tízparancsolatból ismerjük: „Hat napon át dolgozz, és végezd mindenféle munkádat!”¹ (2Móz 20,9). A szombati napon azonban az embereknek pihenniük kell. A munkának és a pihenésnek, mint Isten tiszteletének ez a gondolata újra előkerült a monasztikus közösségek *ora et labora* – „imádkozva és dolgozva” filozófiájában. Ezért a munka nem Isten szolgálatává, hanem a túlélés eszközévé vált.

Ahogy a zoltáros mondja: „Kezed munkája után élsz, boldog vagy, és jól megy sorod.” (Zsolt 128,2). Mégis a zsidók tisztában voltak vele, hogy Isten áldása nélkül munkájuk gyümölcse sem lehet tartós. „Ha az ÚR nem építi a házat, hiába fáradoznak az építők. Ha az ÚR nem őrzi a várost, hiába vigyáznak rá az őrök.” (Zsolt 127,1). A Bibliában nincsen szó a fizikai munka leértékeléséről a szellemivel szemben, már csak azért sem, mert a művészi képességet és a kiváló szakmunkát Isten különleges ajándékaként értelmezték (2Móz 31,2–6).

Gyakran azonban ez vezetett ahhoz az elképzeléshez, hogy ha Isten megáldja az emberek munkáját, akkor gyarapodni fognak, míg az áldás elmaradása a gyarapodás hiányát implikálja. Ez kapcsolódott azután ahhoz, hogy az Isten áldása az ember érdemén alapszik. A zsidók azt hitték, hogy jó cselekedeteikért gazdag jutalmat nyernek, a rosszak pedig elnyerik méltó büntetésüket. Amint Jób könyvében láthatjuk, ez a gondolkodás nem egészen sematikus. Jób története arról tanúskodik, hogy az ok-okozati összefüggés Isten és ember kapcsolatában nem mindig bizonyul igaznak. Ezért Jézus emlékezteti hallgatóságát, hogy „legyetek mennyei Atyátoknak fiai, aki felhossa napját gonoszokra és jókra, és esőt ad igazoknak és hamisaknak” (Mt 5,45).

Az antikvitásban a kétkezi munkát a rabszolgák és szolgák feladatának tartották. A szabad polgároknak költészetet, tudományt, politikát illett művelniük. Platón és Arisztotelész ezért kritikával illette a fizikai munkát.²

Az Újszövetségben megfigyelhetjük, hogy Jézus nemcsak az ács fia volt, hanem még őt magát is ácsnak nevezték (Mt 13,55; Mk 6,3). Ezzel együtt Jézust rabbinak is szólították (Mk 9,5). Ez azt jelenti, hogy Jézusnak kettős foglalkozása volt. Szakemberként ács volt, míg a törvény magyarázójaként rabbi. Pál követi ezt a hagyományt, mivel neki is két hivatása volt. Egyrésztől sátorkészítő (ApCsel 18,3), másrésztől pedig misszionárius és apostol. Ezek után nem meglepő, hogy Jézus számtalan illusztrációja a hétköznapi munkát végző emberek világából eredeztethető, legyen szó akár pásztorokról, halászsokról, szőlőmunkásokról vagy éppen adószedőkről.

Amint azt a talentumok példázatából láthatjuk, a talentumok használata Isten által elvárt és megjutalmazott cselekedet (Mt 25,14–30). S a bolond gazdagról szó-

1 PREUSS: *Old Testament Theology*, 199.

2 PLATO: *The Dialogues of Plato*, 508; ARISTOTLE: *The Basic Works of Aristotle*, 1132.1182.

ló történet jól illusztrálja, hogy nem lehet az ember élete biztonságban kizárólag a saját munkája által (Lk 12,13–21), „mert több az élet a tápláléknál, és a test a ruházatnál.” (Lk 12,23). Amíg Pál arra biztatja a rabszolgákat, hogy félve és remegve engedelmeskedjenek világi uraiknak, addig azt is mondja, hogy „ne látszatra szolgáljatok, mintha embereknek akarnátok tetszeni, hanem Krisztus szolgálként cselekedjétek Isten akaratát: lélekből”. (Ef 6,6). Ez azt jelenti, hogy a munka nem a vég önmagában, hanem végső soron Isten akarata, hogy ne legyünk lusták és restek, hanem a tőlünk telhető legökéletesebb módon használjuk ki Isten akaratát.

2. Munka és hivatás a keresztyén hagyományban

A hellenista kétkezi munkától való idegenkedést legyőzte az Újszövetség holisztikus szemlélete a keresztyénségen belül. Például Augustinus kijelentette, hogy Isten etet és ruház bennünket, ha valamilyen fogyatékoság vagy más hivatás miatt nem tudnánk dolgozni. „Ámbár amikor képesek vagyunk, nem szabad kísérteni Istenünket; mert saját képességünk Isten ajándéka.”³ Ez tehát azt jelenti, hogy Isten gondoskodik rólunk, amikor mi nem tudunk gondoskodni magunkról. Ám ha megvan a lehetőségünk, hogy dolgozzunk, akkor úgy kell azzal élnünk, mint Isten ajándékával, amelyet nem hanyagolhatunk el.

Amikor a középkorban megjelentek a városok és bennük letelepedtek a mendikáns rendek, mint a ferencesek és dominikánusok, megjelent egy, az ókorihoz nagyon hasonló kettős munkaértelmezés. Amíg az egyszerű, főként paraszti munkát lenézték, addig a szakmunkások számottevő elismerésben részesültek, hiszen adományaikkal ők tartották fent az előbb említett rendeket. Gyakran a kétkezi munkát penitenciaként értelmezték és ezért egyfajta hármastagolása alakult ki a társadalomnak. Legfelül helyezkedett el a nemesség és a papság, középen azok, akik értelmiségi munkát végeztek, tehát a kereskedők és hivatalnokok, a legalsó szinten pedig a kétkezi munkásokat találhatjuk. A nemesség például nem folytathott bele üzleti ügyekbe vagy nem tanulhatott szakmát, hanem a rend és béke fenntartásáért felelt a saját területén.⁴

A reformációban újra észrevehetjük a munka pozitív értékelését. Kálvin János például hangsúlyozta, hogy „Isten kötelez mindannyiunkat arra, hogy egész életünk során az Ő elhívását keressük.”⁵ Azt javasolja, hogy annak érdekében, hogy megtaláljuk saját helyünket az életben, Isten mindenfajta megélhetést rendelt. Ezért nekünk takarékosnak kell lennünk és észre kell vennünk, hogy minden földi javaink kegyelemből adatnak. Ezért Kálvin inti az embereket: „Minden ember lássa meg, milyen mértékig kötődik kötelességében a másikkal és aszerint fizesse meg tartozását hűséggel.”⁶ Ez igaz az emberekre, a szuverén urakra, az egyházi szolgálkora, szülőkre, és egyáltalán mindenkire helyzetétől függetlenül. „Ily módon minden ember mérje fel, rangja és pozíciója szerint, mivel tartozik a felebarátjának és fizesse

3 AUGUSTINE: The Early Church Fathers, 521.

4 LEGOFF: Arbeit, 634.

5 CALVIN: Institutes, 724.

6 i. m., 410.

meg, ami jár neki. Sőt, mi több, minden körülmények között a törvényadó Istent kell szem előtt tartani, azért, hogy tudjuk, ez a törvény a mi szívünkért és kezünkért van, azért, hogy az ember, hogy a felebarát és egymás jóllétét előre mozdítsuk.⁷ Ez azt jelenti, hogy a munka és eredménye élvezete nem sajátítható ki, hanem a munka mindig a másik ember javára történik.

Kálvin ragaszkodik ahhoz, hogy az Isten általi elhívás a kezdőpontja és alapja minden helyes cselekedetnek. Amikor engedelmeskedünk elhívásunknak, „nincs piszkos és alantas munka”⁸.

Mindenkinek van egy különleges hivatása és ezért nem számít, hogy milyen munkát végzünk. Dióhéjban jól mutatja ez, hogy Kálvin nem tesz többé különbséget kézkezi és szellemi munka között, vagy szekuláris és spirituális világ között. Számára mindegyik egyenlő jelentőségű volt. Ugyanez elmondható Luther Mártonról is.

Luther Márton eloszlatta azt a népszerű elképzelést, hogy csak azok a dolgok tetszenek Istennek, amelyeket direkt érte végzünk, és a világi hivatás nem más, mint a bűneset szükségszerű következménye. Pontosan ez vezetett ahhoz a tévképzethez, hogy a papok és a szerzetesek azok a személyek, akik Istennek tetsző, jó munkát végeznek. Csak az ő személyükben lehetett hivatásról beszélni, ami végső soron egyet jelent az ebből a világból való kivonulással.

Luther számára azonban minden hivatás jó, amelyet Isten dicsőségére és a felebarátunk javára végzünk. Az elhívás és a munka tekintetében ez az új felfogás alaposan átformálta a megcsontosodott középkori hierarchiát és komoly elismerést szerzett a kézkezi, szellemi és művészi hivatásnak és munkának.

Ezek szerint az ember nem elhívatik a világból egy magasabb szférába, hanem éppen ellenkezőleg a világba hívatik el, engedelmeskedve Isten hívásának az egyetemes jó előmozdításával.

A mai iparosodott, városias társadalomban a hivatás e koncepciója szinte teljesen eltűnt. Manapság a munka egyet jelent a költséghatékonysággal, ami tulajdonképpen nem más, mint minimális befektetés árán maximális profit kiszajtolása. Ámbár manapság egyre több munkaadó és dolgozó felfedezi, hogy a személyes érintettség nélküli munka hosszú távon csupán az élet értelmetlenségének érzését erősíti. Egészségügyi problémák, minőségromlás, csupán néhány a legismertebb problémák közül. Erről az értelmetlenné válásról nagy részben mi tehetünk. A termelési folyamatok például rész munkákká töredeztek. A munkás nem ismeri az egész folyamatot és fogalma sincs arról, hogy az ő munkája hogyan illeszkedik az egészbe.⁹ Éppen ezért a legtöbb embernek a fizetésemelés, vagy éppen a rövidebb munkaidő nem jelent semmit. A legtöbbünknek inkább az a fontos, hogy érdekes munkát végezzünk, amibe személyesen is belevonódhatunk. Hiszen ha valakinek nincsenek érzései a munkájával kapcsolatban, akkor az egyre unalmasabbá válik. Pontosan ezért fontos Luthert újra felfedeznünk és visszahoznunk a felebarát szolgálatainak gondolatát a munkafolyamatba.

7 i. m., 411.

8 i. m., 725.

9 FREY: Die Reformation, 126.

3. A hivatás mint isteni szolgálat

Amint azt mindenki tudja, egy bizonyos élethelyzetben lenni még nem garantálja azt, hogy az ahhoz az élethelyzethez tartozó feladatokat megfelelő módon el is tudjuk látni. Ezért Luther fáradhatatlanul emlékeztet bennünket, hogy minden hivatás a másik ember szolgálatáért van. A kormány például a kormányzottak jóllétéért és nem a kormányzók kedvéért; ahogy a gyülekezeti lelkész is a gyülekezet tagjaiért dolgozik.

Tehát nem az alapján választunk munkát, hogy hol tudunk a legkisebb ráfordítással a legtöbbet kicsikarni. A hivatás nem értünk van, hanem a másik emberét. Luther azt gondolja, hogy aki lelkiismeretesen eleget tesz hivatásának, legyen az keresztyén vagy nem keresztyén ember, Istennel működik együtt. Ők eszközei Isten világot folyamatosan fenntartó munkájának és általuk hoz Isten szeretetet a világba. Egy keresztyén és egy nem keresztyén egyenlőképpen képes eleget tenni munkájának. A különbség annyi, hogy amit a keresztyén ember tesz, az a hit aktív szeretetének útján történik.¹⁰

Luther nem utópista. Ismeri az emberi természetet és az emberi hajlamot, ami összehasonlítja magát a másik emberrel. Ezért elismeri: „Nagy kevesen elégedettek azzal, ami jutott nekik. A laikus a papi életre áhítozik, a diák tanár szeretne lenni, a polgár tanácsossá szeretne válni, mindannyian gyűlöljük a saját elhívásunkat, ámbár nincs más út szolgálni Istent, mint egyszerűen hitben járva a saját elhívásunkhoz ragaszkodni jó lelkiismerettel.” Ámbár Luther figyelmeztet: Isten „nem akarja, hogy az emberek megváltoztassák, vagy elhagyják hivatásukat, mint ahogy azt a pápaság alatt tették, amikor kegyes dolognak számított feladni a hétköznapi életet és visszahúzódni egy kolostorba.”¹¹

Mivel Isten ritkán avatkozik direkt módon ennek a világnak a dolgaiba, ezért ajándékait a mi munkánk által közvetíti, ezzel mi „Isten maszkiává válunk, ami mögött Ő rejtve marad és cselekszik”.¹² Ez azt is jelenti, hogy minden hasznos hivatás Isten által rendelt és e nélkül nem létezhetnek emberi közösségek. Ha felhagyunk velük, akkor tulajdonképpen Isten hívását hagyjuk figyelmen kívül. Luther szerint a hivatás nem más, mint Isten elhívása, amely által egy adott helyzetben megtudjuk, hogy mit vár tőlünk Isten. Akár fizetést kapunk érte, akár nem, a hivatás sokkal több egyszerű kenyérkeresetnél. Ez egy út, amelyen keresztül Isten gondját viseli és fenntartja a közösség érdekét és egyáltalán embertársunkat. Függetlenül attól, hogy milyen látszólagos különbség van hivatás és hivatás között, a hivatások azért rendeltettek, hogy fenntartsák a teremtett rendet.

10 LUTHER: Luther's Works 52, 37.

11 LUTHER: Luther's Works 3, 62.

12 LUTHER: Luther's Works 14, 114.

4. Hivatásbeli mobilitás

Luther számtalan módon harcolt a strukturált társadalom egy olyan hamis ideája ellen, amely mentén mindenki születési előjogok alapján tölti be szerepét. Például azért emelte fel szavát, hogy a házasságon kívül születettek ne tölthessenek be magas rangú pozíciókat a kézműves és kereskedő társaságokban. Követelte a tanulás és fejlődés lehetőségét az átlagemberek gyermekeinek, ezért nem szankcionálta a jövedelem növelését ilyen okok esetén. Miután minden hivatás isteni szolgálat, senki sem érvelhet hivatásváltás mellett pusztán anyagi okokból. Luther felhívta a szülők figyelmét, hogy megfelelő oktatással gyermekük be tud tölteni mindenfajta kormányzati, nevelési, és egyházi pozíciót. „Az nem Isten akarata, hogy csak azok, akik királynak, hercegnek, úrnak és nemesnek születnek gyakorolják a kormányzást és uralkodjanak. Szeretne koldusokat is látni köztük, nehogy azt higgyék a hatalom gyakorlóit, hogy a születés és nem Isten teszi az urakat és kormányzókat.”¹³

Az előrehaladás nyitott mindenki számára, aki rendelkezik a szükséges ismeretekkel. Ezért Luther kiemelten hangsúlyozta az egyetemek alapítását a helyi uraknak. 1524-ben nyílt levelet írt az összes német város tanácsosainak, hogy alapítsanak és tartsanak fenn keresztyén iskolákat. Követelte, hogy az alapvető oktatás legyen elérhető mindenki számára, mégpedig úgy, hogy a szegények gyermekeit kormány és egyházi ösztöndíjakkal segítsék. Ámbár ezek a próbálkozások haszontalanok, ha a szülők nem engedik a gyermekeknek, hogy kihasználják az elérhető lehetőségeket. Éppen ezért a szülőknek meg kell vizsgálniuk gyermekeiket, hogy rendelkeznek-e vagy érdekeltek-e egyáltalán magasabb szintű képzésben.

A jobb oktatás azonban nem formálhat azonnali jogot a magasabb szintű hivatásra. „Habár egy gyermek tanult latint, ettől függetlenül el kell sajátítania a kereskedés művészetét, vagy valamilyen szakmunkát, és készen kell állnia, mert bármikor szükség lehet rá, hogy pásztorként, vagy más módon szolgálja az egyházat. A tudás nem akadályozhatja meg őt abban, hogy keresse a kenyerét.”¹⁴ Luther számára nincsen etikai különbség a hivatások között, teljes életet élni mindenhol lehetséges. Ha nem tudunk előre lépni, akkor sem szabad megfosztottnak éreznünk magunkat.

Számtalanszor fájdalmasan kell tudomásul vennünk, hogy a saját hivatásunkat csupán bizonyos keretek között választhatjuk meg. A hivatásunk mindig más emberek elhívásával együtt történik. Bizonyos hivatások gyakorlása megelőzi azt az érzést, hogy mi arra a bizonyos munkára elhívva lennénk. Ezért sem a hivatás megválasztása, sem a saját kötelességünk teljesítése nem lehet tisztán magánügy. Luther gyakran figyelmezteti a tanárokat és szülőket, hogy a közösség jólléte fontos szerepet kell játsszon a gyermekek hivatásának megválasztásában. Luther hivatás-értelmezésében a szolgálatkészség és a szeretet kiemelten fontos. Az egymásnak való szolgálatot, amivel a családon belül, a házasságban és a nagyobb emberi közösségekben már találkozhattunk, Krisztus szolgálata fejezte ki. Az emberek egymás szolgálatára hivatottak, éppen úgy, ahogy Krisztus szolgált minket. Ha ezt

¹³ LUTHER: Luther's Works 46, 250.

¹⁴ i. m., 232.

fejben tartjuk, akkor ez segíthet elkerülni az individualista és én-központú, egyedül a saját jóllétünkért való törekvést, és lehetőséget ad arra, hogy újra felfedezzük a tényt, hogy a munkánkkal a közösség jóllétét szolgáljuk.

Ford. Czeglédi Péter Pál,
Kovács Gergő

Felhasznált irodalom

- ARISTOTLE: Politeia, in: McKeon, R. (ed.): *The Basic Works of Aristotle*, New York, Random House, 1941.
- AUGUSTINE: On the Works of Monks, in: Roberts, A.–Donaldson, J.–Wace, H. (eds.): *The Early Church Fathers*, 1994.
- CALVIN, J.: *Institutes of the Christian Religion* (Library of Christian Classics), Philadelphia, The Westminster Press, 1960.
- FREY, C.: Die Reformation Luthers in ihrer Bedeutung für die moderne Arbeits- und Berufswelt, in: Löwe, H.–Roepke, C.-J. (Hrsg.): *Luther und die Folgen*, Munich, Christian Kaiser, 1983.
- LEGOFF, C.: Arbeit V: Mittelalter, in: TRE 3, 634.
- LUTHER, M.: A Sermon on Keeping Children in School (1530), in: *Luther's Works 46*, Minneapolis, Fortress Press, 1967.
- LUTHER, M.: Commentary on Psalm 147 (1532), in: *Luther's Works 14*, St. Louis, Concordia Publishing House, 1958.
- LUTHER, M.: Lectures on Genesis, in: *Luther's Works 3*, St. Louis, Concordia Publishing House, 1961.
- LUTHER, M.: The Gospel for the Early Christmas Service, in: *Luther's Works 52*, Minneapolis, Fortress Press, 1974.
- PLATO: Laws, in: *The Dialogues of Plato*, New York, Random House, 1936.
- PREUSS, H. D.: *Old Testament Theology 2*, Louisville, Westminster John Knox Press, 1995–1996.